

กลวิธีการนำเสนอคำสอนในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย
วรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6
TACTICS IN THAI LITERATURE MORAL DISCOURSE IN
THE TEXTBOOKS OF THAI LANGUAGE
FOR STUDENTS IN GRADE 7-12

¹พิทวัส จำปา และ ²สมัย วรรณอุดร

¹Phitthawat Champa and ²Smai Wannaudorn

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ประเทศไทย

Mahasarakham University, Thailand

¹pittawas002540@gmail.com

Received September 10, 2021; Revised November 2, 2021; Accepted December 1, 2021

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษากลวิธีการนำเสนอคำสอนในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 โดยศึกษาจากหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 จำนวน 34 เรื่อง โดยใช้กรอบแนวคิดเกี่ยวกับกลวิธีการนำเสนอและแนวคิดองค์ประกอบของวรรณคดีและวรรณกรรม ผลการวิจัยพบว่า คำสอนในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ มีการใช้กลวิธีการนำเสนอคำสอนผ่านกลวิธีทางศัพท์และศิลปะทางภาษาโดยใช้โวหารภาพพจน์ กลวิธีการนำเสนอผ่านกลวิธีทางศัพท์พบมากที่สุด คือ คำแสดงทัศนภาวะ การใช้ประโยคแสดงความสัมพันธ์แบบเงื่อนไข คำถามเชิงวาทศิลป์ และการใช้เสียงที่หลากหลาย ส่วนกลวิธีการนำเสนอผ่านศิลปะทางภาษาโดยใช้โวหารภาพพจน์พบมากที่สุด คือ คำอุปมาอุปลักษณ์ อติพจน์ และนามนัย ส่วนการใช้กลวิธีการนำเสนอด้านองค์ประกอบของวรรณคดีและวรรณกรรม มีจำนวนทั้งหมด 4 องค์ประกอบหลัก ที่พบมากที่สุดคือ กลวิธีการนำเสนอผ่านแก่นเรื่อง กลวิธีการนำเสนอผ่านตัวละคร กลวิธีการนำเสนอผ่านบทสนทนา และกลวิธีการนำเสนอผ่านฉากหรือสถานที่

คำสำคัญ : คำสอน; หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์; กลวิธีการนำเสนอคำสอน

¹ นิสิตหลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาและวรรณกรรมไทย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Abstract

This research article aimed to study the tactics of introducing Thai literature moral discourse through a Thai textbook entitled Wannakadee Wijk for students in grade 7-12. The study of the Thai textbook entitled Wannakadee Wijk in the Basic Education Core Curriculum B.E.2551 including 34 stories used the conceptual framework on tactics of introducing and the concept of the components of the literature and literary works. The results of this research were as follows. The teachings in the Thai textbook entitled Wannakadee Wijk used tactics in introducing the teachings through vocabularies and linguistic arts by using rhetorical image. Most tactics used were vocabularies including modality, conditional sentences, rhetorical questions and categories of sound. Most tactics introduced through linguistic arts by using rhetorical images were: simile, metaphor, hyperbole and metonymy. The tactics used for introducing the literature and literary works included 4 main elements including: tactics through the core of the stories; tactics through characters; tactics through dialogue; and tactics through scenes and settings.

Keywords: Teachings; Wannakadee Wijk Textbook; Tactics in Introducing the Teachings

บทนำ

วรรณคดีและวรรณกรรมเป็นส่วนหนึ่งของงานศิลปะ และเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม สอดคล้องกับที่บรรเทา กิตติศักดิ์ (2541) ได้กล่าวถึงวรรณคดีและวรรณกรรมไว้ว่า มีลักษณะสำคัญ 2 ประการคือ ลักษณะเฉพาะและลักษณะสากล ลักษณะทั้งสองอย่างมีความสำคัญเท่ากัน ลักษณะเฉพาะ แสดงเผ่าพันธุ์ เชื้อชาติ วัฒนธรรมและความเป็นปัจเจกบุคคล ส่วนลักษณะสากล สะท้อนความเป็นมนุษย์และปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งอื่น เช่น ธรรมชาติ ความเชื่อ สังคม ฯลฯ รวมทั้งมนุษย์ด้วยกันเองโดยไม่มีกรอบเงื่อนไขของวิถีสังคมและมีเวลาเป็นเครื่องกำกับ ลักษณะคำประพันธ์ส่วนใหญ่ของวรรณคดี ยังคงยึดรูปแบบของเก่า มีการแต่งกลอน ซึ่งได้รับความนิยมโดยทั่วไป ค่านิยมในวรรณคดียึดค่านิยมทางสังคม เช่น ยึดมั่นในพระพุทธศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณียกย่องสถาบันพระมหากษัตริย์และศาสนาว่า เป็นสถาบันที่สำคัญต่อชาติให้คติธรรมและความงามทางศิลปะ ฯลฯ

วรรณคดี วรรณกรรมที่ใช้สำหรับสอนนั้นมีเนื้อหามุ่งเน้นในการอบรมสั่งสอนทางศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรม อีกทั้งมีการสอดแทรกหลักคำสอนต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนา โดยที่บุคคลทั่วไปในสังคมสามารถจะยึดเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวันได้เพื่อทำให้เกิดการปฏิบัติที่ถูกต้องและเกิดความสงบสุขในสังคม สำคัญ

ของวรรณคดี วรรณกรรมที่ใช้สำหรับสอน ส่วนใหญ่จะกล่าวถึงข้อห้าม และข้อควรประพฤติปฏิบัติของบุคคลในสังคม ส่วนของข้อห้ามเป็นการไม่ให้กระทำความชั่วและเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ประกอบด้วยศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรมและก็ได้ประพันธ์วรรณกรรมโดยการแทรกคำสอน วิธีปฏิบัติตนให้อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข การดำเนินชีวิต ฯลฯ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสอนประชาชนในสังคมนั้นๆ โดยผ่านวรรณคดีและวรรณกรรม ซึ่งถือว่าเป็นแบบแผนที่คนในสังคมควรเรียนรู้และปฏิบัติตาม ต่อมาประเทศไทยเข้าสู่ยุคแห่งการศึกษาอย่างเป็นระบบ วรรณคดีและวรรณกรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญในการจัดการศึกษา โดยรัฐได้นำบทวรรณคดีและวรรณกรรมบางตอนมาจัดเข้าไว้ในบทเรียน หนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ซึ่งส่วนมากเป็นวรรณคดี วรรณกรรมที่ใช้สอน ทำให้ผู้อ่านได้นำโยชน์จากการอ่านไปใช้ได้

หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ รายวิชาพื้นฐานภาษาไทย เป็นหนังสือเรียนที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำขึ้น เพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอนรายวิชาพื้นฐาน กลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาภาษาไทย สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยนำบทวิเคราะห์วรรณคดีและวรรณกรรมพร้อมทั้งตัวบทวรรณคดีและวรรณกรรมเลือกมาให้ให้นักเรียนได้ศึกษา ซึ่งมีจุดมุ่งหมายให้นักเรียนเข้าใจและแสดงความคิดเห็นวิจารณ์วรรณคดี วรรณกรรมอย่างเห็นคุณค่า และนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ยังส่งเสริมและกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักใช้กระบวนการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล นำไปสู่ความรู้ความเข้าใจความรู้สึกรู้สึกนึกคิดและวิถีชีวิตของบรรพบุรุษ ชาบซึ่งในวรรณคดี วัฒนธรรมทางภาษาและความเป็นไทย ซึ่งสอดคล้องกับความมุ่งหมายของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จึงกำหนดจุดหมาย เพื่อให้เกิดกับผู้เรียนเมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551 : 5)

จะเห็นได้ว่าคำสอนที่ปรากฏในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 นั้น มีความสำคัญอย่างยิ่งนักเรียนในประเทศไทยส่วนใหญ่ต้องเรียน และผ่านการวัดผลประเมินผลตามหลักสูตรแกนกลาง เมื่อเรียนผ่านหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ที่แทรกคำสอน ก็จะได้ซึมซับคำสอนประเภทต่าง ๆ และยอมรับคำสอนเหล่านั้นในที่สุด คำสอนที่แทรกอยู่ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์นั้นมีจุดมุ่งหมายในการสั่งสอนประชาชน อาจกล่าวได้ว่า คำสอนเหล่านี้เป็นเครื่องมือในการปกครองอย่างหนึ่ง ที่นักปราชญ์หรือกวีได้คิดขึ้นมาเพื่อใช้สั่งสอนความประพฤติของประชาชนมาแต่โบราณกาล คำสอนส่วนใหญ่มักจะมีคติเชื่อนในหลักพระพุทธศาสนาเป็นแกนนำอยู่เสมอสอดคล้องกับสาคติคิ แทนบุญ (2558) ได้ศึกษาคำสอนที่ปรากฏอยู่ในวรรณคดีคำสอนของสุนทรภู่ กล่าวไว้ว่าคำสอนนั้นแสดงถึงการมองโลกอย่างเข้าใจในชีวิตว่า ชีวิตจะต้องเกี่ยวข้องกับคนในสังคม จึงควรที่จะมีข้อที่พึงปฏิบัติตน และข้อที่

ห้ามปฏิบัติ เพื่อการใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขความสำคัญ จึงนับได้ว่า วรรณกรรมที่ประกอบด้วยคำสอนจึงมีความผูกพันใกล้ชิดกับชาวบ้านเป็นอย่างมาก โดยผ่านการอ่าน การเทศน์ จากพระภิกษุหรือผู้รู้ที่เคยบวชเรียนมาแล้ว ตลอดจนการจดจำ พรีาสอน การบอกเล่าจากผู้ใหญ่สู่ผู้เยาว์สืบทอด ปลุกฝังทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อถือต่างๆ กันมา นอกจากนี้ยังมีส่วนทำให้สังคมไทยมีแต่ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กัน เป็นผลให้สังคมไทยมีความสุขมาช้านานตราบถึงปัจจุบันนี้ สอดคล้องกับนิยะดา เหล่าสุนทร (2542 : 21) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับวรรณกรรมที่ใช้สำหรับสอนไว้อย่างน่าสนใจว่า วรรณกรรมสำหรับที่ใช้คำสอนของไทยนั้นนอกจากจะเต็มไปด้วยคำสอนที่มีประโยชน์ทรงคุณค่าแล้วยังมีเนื้อความที่สมบูรณ์ครอบคลุมถึงสถานภาพของทุกกลุ่ม คำสอนนั้นสอนทุกเพศทุกวัย ไม่ว่าจะเป็นเพศหญิงหรือเพศชาย เด็กวัยรุ่น วัยกลางคนหรือคนชรา หรือแม้แต่ผู้ที่มีบทบาทและหน้าที่เกี่ยวข้องกับสถาบันการปกครอง เช่น ผู้ครองนคร สถาบันครอบครัวมี พ่อแม่ ลูก และภรรยา เป็นต้น คำแนะนำหรือ ข้อความปฏิบัติ เหล่านี้มีประโยชน์อย่างยิ่ง ต่อการดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข

คำสอนในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักช์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 จึงเป็นเครื่องมือสื่อสารความรู้สึนึกคิดของผู้ส่งไปสู่ผู้รับสาร โดยชุดความคิดนั้นแฝงคำสอนประเภทต่าง ๆ โดยผู้ส่งสารใช้กลวิธีการนำเสนอผ่านองค์ประกอบของวรรณคดีและวรรณกรรม รวมถึงกลวิธีการนำเสนอผ่านกลวิธีทางศัพท์และกลวิธีการนำเสนอโดยใช้โวหารภาพพจน์ ซึ่งเป็นความงามทางศิลป์ที่ใช้เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดวาทกรรมคำสอน คำสอนที่ใช้ในการถ่ายทอดนั้นเป็นคำสอนที่แทรกอยู่วรรณคดีและวรรณกรรมซึ่งถูกคัดเลือกมาในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สอดคล้องกับพิเชษฐ แสงทอง (2550 : 41) ได้อธิบายไว้ว่า แนวคิดเรื่องคำสอน ก็เป็นแนวคิดอีกลักษณะหนึ่ง ปรากฏอยู่ในวรรณคดีประเภทต่าง ๆ หมายถึงสาระหรือข้อคิดสำคัญของเรื่องที่ตรงกับคำสอน นั่นคือผู้แต่งได้เอาคำสอนมาเป็นแก่นเรื่องบ้างหรือนำมาสอดแทรกในเนื้อหาบ้าง หรือกวีได้นำคำสอนที่แทรกอยู่ในวรรณกรรมที่ไม่ได้มุ่งเน้นเรื่องการสอนโดยตรง เช่น วรรณคดีประเภทนินาศ กวีมุ่งเน้นการคร่ำครวญพรรณนาถึงความรักและหญิงสาวคนรัก ผูกโยงกับธรรมชาติที่กวีได้พบเห็น การระบายอารมณ์ความรู้สึกของกวีต่อชะตากรรมอันรันทมหดหู่ของตนเอง การเขียนถึงความสวยงามของธรรมชาติป่าเขาลำเนาไพร และอีกส่วนหนึ่งนำเอาหลักธรรมศาสนาใช้เป็นแก่นเรื่องตามวรรณกรรมคำสอนแบบเก่า

กลวิธีการนำเสนอคำสอนนั้นจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่จะทำให้ผู้อ่านได้เข้าถึงคำสอนอย่างแท้จริง และเป็นกลวิธีที่กวีได้ใช้ในการถ่ายทอดคำสอนประเภทต่างๆ ดังนั้นกลวิธีที่กวีใช้ในการนำเสนอคำสอนจึงเป็นกลวิธีที่แยบยล เพราะกวีนั้นต้องถ่ายทอดคำสอนผ่านศิลปะทางภาษาเพื่อที่จะให้ผู้อ่านได้อ่านอย่างเพลิดเพลินและได้รับการปลุกฝังคำสอนโดยไม่รู้ตัว

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาพฤติกรรมการนำเสนอคำสอนในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ซึ่งมุ่งศึกษาพฤติกรรมการนำเสนอในรูปแบบต่างๆ ที่ทำได้ใช้ถ่ายทอดคำสอนไว้ในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยวรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ว่ามีอะไรบ้าง ใช้พฤติกรรมการนำเสนออย่างไร กับคำสอนประเภทใด ทั้งนี้เพื่อช่วยให้เข้าใจถึงพฤติกรรมการนำเสนอคำสอนประเภทต่าง ๆ ในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ได้ชัดเจนและละเอียดลึกซึ้งมากขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาพฤติกรรมการนำเสนอคำสอนที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมุ่งศึกษาข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentary Research) ดำเนินการศึกษาตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นสำรวจและรวบรวมข้อมูล ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องพฤติกรรมการนำเสนอคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 นี้ โดยมีกรอบการศึกษาดังนี้

- 1.1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์
- 1.2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง แนวคิดพฤติกรรมการนำเสนอ
- 1.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง หนังสือเรียนวิชาภาษาไทย คำสอน พฤติกรรมการนำเสนอ

นำเสนอ

ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยศึกษารวบรวมความรู้จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเหล่านี้เพื่อใช้เป็นพื้นฐานประกอบการวิเคราะห์ข้อมูล

2. ขั้นเก็บข้อมูล

ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากตัวบท (text) จากหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยเลือกศึกษาตัวบท จำนวน 6 เล่ม จำนวน 34 บท อันประกอบด้วย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 6 บท ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 6 บท ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 4 บท ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 7 บท ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 5 บท และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 6 บท

3. ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์กลวิธีการนำเสนอคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ตามแนวคิดเกี่ยวกับกลวิธีการนำเสนอที่กวีใช้สื่อความคิดผ่านวรรณคดีวรรณกรรมหรือหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ไปยังผู้เรียน เพื่อให้วรรณคดีวรรณกรรมนั้นมีคุณค่าน่าสนใจและสามารถดึงดูดใจผู้เรียนได้ นอกจากนี้ยังทำให้เห็นลักษณะเฉพาะในการสร้างสรรค์วรรณกรรมของกวี เพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่านักวิชาการผู้ผลิตหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ได้แฝงชุดความคิดเกี่ยวกับคำสอนโดยผ่านกลวิธีการนำเสนอองค์ประกอบของวรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ที่ใช้สำหรับวิเคราะห์คำสอนโดยผ่านองค์ประกอบดังนี้

- 1) แก่นเรื่อง (Theme)
- 2) ตัวละคร (Character)
- 3) ฉากและบรรยากาศ (setting)
- 4) บทสนทนา (dialogue)

กลวิธีการนำเสนอคำสอนโดยใช้กลวิธีทางศัพท์ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 มีกลวิธีทางศัพท์ดังต่อไปนี้

- 1) การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ (Rhetorical question)
- 2) การใช้ทัศนภาวะ (Modalition)
- 3) การใช้ประโยคที่แสดงความสัมพันธ์แบบเงื่อนไข
- 4) การใช้เสียงที่หลากหลาย (Multivoicedness)

การนำเสนอแนวคิดผ่านศิลปะทางภาษา โดยใช้โวหารภาพพจน์ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 มีการนำเสนอแนวคิดดังนี้

- 1) อุปมา (Simile)
- 2) อุปลักษณ์ (Metaphor)
- 3) นามนัย (Metonymy)
- 4) อติพจน์ (Hyperbole กับหัวข้อที่ศึกษา

จัดประเภทข้อมูลตามหัวเรื่องที่กำหนด และทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

การศึกษากลวิธีการนำเสนอคำสอนที่ปรากฏในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 จากการศึกษาพบว่า คำสอนมีการใช้กลวิธีการนำเสนอ ด้านองค์ประกอบของวรรณคดีและวรรณกรรม มีจำนวนทั้งหมด 4 องค์ประกอบหลัก และในองค์ประกอบหลักมีองค์ประกอบย่อย ที่พบมากที่สุดคือ กลวิธีการนำเสนอผ่านแก่นเรื่อง

กลวิธีการนำเสนอผ่านตัวละคร กลวิธีการนำเสนอผ่านบทสนทนาและกลวิธีการนำเสนอผ่านฉากหรือสถานที่ ส่วนการใช้กลวิธีการนำเสนอ จากการศึกษาจะเห็นว่า กลวิธีการนำเสนอคำสอนโดยใช้กลวิธีทางศัพท์และศิลปะทางภาษาโดยใช้โวหารภาพพจน์ กลวิธีการนำเสนอผ่านกลวิธีทางศัพท์พบมากที่สุด คำแสดงทัศนภาวะ การใช้ประโยคแสดงความสัมพันธ์แบบเงื่อนไข คำถามเชิงวาทีศิลป์ และการใช้เสียงที่หลากหลาย อีกประการหนึ่งกลวิธีการนำเสนอผ่านศิลปะทางภาษาโดยใช้โวหารภาพพจน์พบมากที่สุด คือ คำอุปมา อุปลักษณ์ อดิพจน์ และนามนัยโดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การนำเสนอแนวคิดผ่านศิลปะทางภาษา โดยใช้โวหารภาพพจน์ในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยวรรณคดีวิจักษ์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 มีการนำเสนอแนวคิดดังนี้

(1) กลวิธีการนำเสนอผ่านโวหารภาพพจน์โดยใช้อุปมาของกวีที่ยกมาข้างต้นพบว่า คำสอนที่ใช้คำอุปมามี 8 คำสอนดังนี้ คือ คำสอนเรื่องโทษของการประพฤติดีผลดีลชั่วข้อที่ 3 กวีใช้คำอุปมาด้วยคำว่า “ดั่ง” คำสอนเรื่องโทษของการประพฤติดีผลดีลชั่วข้อที่ 3 กวีใช้คำอุปมาด้วยคำว่า “เหมือน” คำสอนเรื่องของการความรักไม่เที่ยง กวีใช้คำอุปมาด้วยคำว่า “ดั่ง” คำสอนเรื่องของการความกตัญญูกตเวทีต่อบุพการีชน คือบิดา มารดา ครูบาอาจารย์ ผู้มีพระคุณต่อตน กวีใช้คำอุปมาด้วยคำว่า “เพียง” “ดูล” “พ่าง” “อ้างอาจ” คำสอนเรื่องของการความกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดา ของการน้อมสการคุณบิดามารดา การแสดงเคารพนับถือ กวีใช้คำอุปมาด้วยคำว่า “เปรียบ” คำสอนเรื่องของการความกตัญญูต่อครูบาอาจารย์ผู้ประศาสน์สรรพวิชาความรู้ให้ ในเรื่องน้อมสการอาจารย์คุณ กวีใช้คำอุปมาด้วยคำว่า “เหมือน” คำสอนเรื่องความเป็นชายคือการรับราชการเป็นทหาร มีความกล้าหาญและจงรักภักดีต่อแผ่นดิน กวีใช้คำอุปมาด้วยคำว่า “อุปมาเหมือน” คำสอนเรื่องของการความรักชาติ ความจงรักภักดีต่อชาติเหมือนบิดามารดาผู้ให้กำเนิดตน กวีใช้คำอุปมาด้วยคำว่า “เปรียบเหมือน” “เหมือน”

(2) กลวิธีการนำเสนอผ่านโวหารภาพพจน์โดยใช้อุปลักษณ์ของกวีที่ยกมาข้างต้นพบว่า คำสอนที่ใช้คำอุปลักษณ์มี 5 คำสอนดังนี้ คือ คำสอนเรื่องอนิจจลักษณะในหลักไตรลักษณ์ กวีใช้คำอุปลักษณ์ด้วยคำว่า “คือ” คำสอนเกี่ยวกับที่ใดมีรัก ที่นั่นมีทุกข์ ความทุกข์เพราะรัก กวีใช้คำอุปลักษณ์ด้วยคำว่า “เป็น” คำสอนเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ กวีใช้คำอุปลักษณ์ ด้วยคำว่า “นายเรือ” “ลูกเรือ” กวีไม่ได้ใช้คำอุปลักษณ์โดยตรง แต่ใช้การเปรียบพระราชาเหมือนนายเรือ ข้าราชการประชาชนเหมือนลูกเรือ คำสอนเรื่องของการความกตัญญูต่อชาวนาผู้ที่ทำนาเพื่อนำข้าวมาให้เราได้กิน

(3) กลวิธีการนำเสนอผ่านโวหารภาพพจน์โดยใช้นามนัยของกวีที่ยกมาข้างต้นพบว่า คำสอนที่ใช้คำนามนัยมี 7 คำสอนดังนี้ คือ คำสอนเรื่องโทษของการประพฤติดีผลดีลชั่วข้อที่ 3 กวีใช้คำนามนัยด้วยคำว่า “ต้นน้ำขนพอง” แทนคำว่าจ้วนนรก คำสอนเรื่องโทษของการประพฤติดีผลดีลชั่วข้อที่ 5 กวีใช้คำนามนัยด้วยคำว่า “น้ำนรก” แทนคำว่าเหล้าหรือสุราเมรัย คำสอนเรื่องของการความกตัญญูต่อชาวนาผู้ที่ทำนาเพื่อนำข้าวมาให้เราได้กิน กวีใช้คำนาม

นัยด้วยคำว่า“เหงื่อ”“น้ำเหงื่อ”“น้ำแรง”“สายเลือด”แทนข้าวและความเหนียวยากลำบากกว่าจะได้เม็ดข้าวแต่ละเม็ด

(4) กลวิธีการนำเสนอผ่านโวหารภาพพจน์โดยใช้ข้อติพจน์ของกวีที่ยกมาข้างต้นพบว่า คำสอนที่ใช้นามนัยมี 3 วาทกรรมคำสอนดังนี้ คือ กวีใช้ข้อติพจน์คือการกล่าวถึงการให้ทานด้วยเลือดเนื้อ และอวัยวะต่างของตน เป็นการกล่าวเกินจริง กวีได้นำเสนอคำสอนโดยใช้ข้อติพจน์ คือกล่าวถึงพระคุณของมารดานั้นยิ่งใหญ่เปรียบได้กับแผ่นดิน พระคุณของบิดาเล่าก็กว้างขวางเปรียบได้กับอากาศ พระคุณของพ่อก็สูงเท่ากบยอดเขาพระสุเมรุ และพระคุณของครูบาอาจารย์ก็ล้ำลึกเปรียบได้กับน้ำในแม่น้ำทั้งหลาย คำที่กล่าวมานั้นเป็นคำที่พูดเกินจริง กวีได้นำเสนอคำสอนโดยใช้ข้อติพจน์ คือกล่าวถึงคุณของบิดามารดาว่า มีคุณมากเกินคนนา แม้แต่ภูผาอันสูงใหญ่ก็ไม่สามารถทัดเทียมคุณของบิดามารดาได้ เป็นคำที่กล่าวเกินจริง

จากกลวิธีการนำเสนอแนวคิดผ่านศิลปะทางภาษา โดยใช้โวหารภาพพจน์ในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยวรรณคดีวิจักษ์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ข้างต้นนั้น มีตัวอย่างกลวิธีการนำเสนอแนวคิดดังนี้

คำสอนเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม คือ คำสอนเรื่องของความกตัญญูกตเวทีต่อบุพการีชน คือบิดา มารดา ครูบาอาจารย์ ผู้มีพระคุณต่อตน ที่ปรากฏในเนื้อหาของเรื่องโคลงโลกนิติ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

คุณแม่หนาหนัก <u>เพียง</u>	พสุธา
คุณบิดา <u>ดุจ</u> อา-	ภาคกว้าง
คุณ <u>พี่</u> พ่างศิขรา	เมรุมาศ
คุณพระอาจารย์ <u>อ้าง</u>	<u>อาจ</u> ผู้สาคร

(วรรณคดีวิจักษ์ ม.1, โคลงโลกนิติ: 43)

จากคำประพันธ์ข้างต้นชี้ให้เห็นว่า กวีได้ใช้กลวิธีการนำเสนอคำสอนเรื่องของความกตัญญูกตเวที โดยการให้นึกถึงพระคุณของบุพการีโดยใช้คำอุปมา 4 คำ คือ “เพียง” “ดุจ” “พ่าง” “อ้าง” เป็นคำอุปมาที่แสดงให้เห็นถึงพระคุณของบุพการีที่เราควรตอบแทนอย่างชัดเจน เพราะบุญคุณนั้นเป็นนามธรรมไม่สามารถจับต้องได้ แต่กวีใช้รูปธรรมในการอุปมาให้เห็นได้อย่างชัดเจน และยังมีวาทกรรมคำสอนคำสอนเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม คือ คำสอนเรื่องของความกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดา ของการนบสการคุณบิดามารดา การแสดงเคารพนับถือ ผู้ใดระลึกถึงคุณบิดามารดา มีความเชื่อว่าผู้นั้นจะประสบความสำเร็จในชีวิต

อีกประการหนึ่ง คำสอนเรื่องของการให้ทานนั้นแทรกอยู่ในเนื้อหาของเรื่องมหาเวสสันดรชาดก ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ตอนที่พระนางมัทรีทรงทราบว่าพระเวสสันดรยกลูกทั้ง 2 ให้แก่ชูชก ดังคำประพันธ์ที่ว่า

(ทชชา สปปุริโส ทาน) มัทรีเอ๋ย อันอริยสัตบุรุษเห็นปานดังตัวพี่ฉันนั้น

ถึงจะมีข้าวของสักเท่าใดๆ (ทิสวา ยาจกมาคเต) ถ้าเห็นยาจกเข้ามาใกล้ให้
วอนขอไม่ย่อถ้อยในทางทาน จนแต่ชั้นลูกรักยออดสงสารที่ยังยกให้เป็นทานได้
อันสองกุมารนี้ ไชรีเป็นแต่ทานพาหิระกายนอกไม่อิ่มหน้า พี่จะใคร่ให้อัชฌตีกทาน
อีกนะเจ้ามัทรี ถ้าแม้มีบุคคลผู้ใดปรารถนาเนื้อหนังมังสาโลหิตดวงหทัยนัยเนตร
ทั้งซ้ายขวา พี่ก็จะแหะผ่าให้เป็นทานไม่ย่อท้อเพียงนี้ มัทรีเอ๋ย จงศรัทธา
ด้วยอนุโมทนาทานในกาลบัดนี้เถิด

(วรรณคดีวิจักษ์ ม.5, มหาเวสสันดรชาดก: 33)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นว่า กวีใช้โวหารภาพพจน์แบบอติพจน์ ในการนำเสนอคำสอนเกี่ยวกับหลักศาสนา คือ คำสอนเรื่องของการให้ทาน โดยกวีได้กล่าวการให้ทานเกินความเป็นจริง คือสามารถให้ได้ทุกอย่างแม้กระทั่งเลือดเนื้อของตนเอง ดังข้อความที่ว่า “ถ้าแม้มีบุคคลผู้ใดปรารถนาเนื้อหนังมังสาโลหิตดวงหทัยนัยเนตรทั้งซ้ายขวา พี่ก็จะแหะผ่าให้เป็นทานไม่ย่อท้อเพียงนี้” แสดงให้เห็นถึงกลวิธีการนำเสนอคำสอนเรื่องของการให้ทานผ่านกลวิธีการนำเสนอโดยใช้คำอติพจน์ เป็นธรรมดาที่มนุษย์สามัญชนไม่กล้าแหะผ่าเนื้อ เลือดตาและอวัยวะอื่นๆ ในร่างกายให้กับคนอื่น แต่ถ้าให้ก็ไม่อาจมีชีวิตอยู่ได้ แต่ข้อความนั้นกล่าวเกินจริงเพื่อที่จะสอนให้รู้จักการให้ทานที่แท้จริงให้ความสำคัญกับการให้ทาน คือ เราสามารถให้อะไรได้ก็ควรให้ ไม่ควรหวงไว้ อติพจน์ที่กวีได้นำเสนอในข้อความนั้นทำให้เห็นถึงการให้ทานได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

กลวิธีการนำเสนอคำสอนโดยใช้กลวิธีทางศัพท์ในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 มีกลวิธีทางศัพท์ดังต่อไปนี้

(1) กลวิธีการนำเสนอผ่านกลวิธีทางศัพท์ ได้แก่ 1) คำถามเชิงวาทศิลป์มี 4 คำสอนดังนี้ คือ 1) คำสอนเกี่ยวกับหลักศาสนา คือ การสร้างความสามัคคีปรองดอง ย่อมนำไปสู่ความสำเร็จ โดยกวีใช้คำถามเชิงวาทศิลป์คือคำว่า เหล่าไหน กิจใด 2) คำสอนเกี่ยวกับความรักชาติ กวีใช้คำถามเชิงวาทศิลป์คือคำว่า ทำไม จริงไหม ได้หรือ 3) คำสอนเกี่ยวกับความรักชาติ คือ การประกอบอาชีพขวนาชาวอาจทำประโยชน์ให้แก่บ้านเมืองได้มากกว่าอาชีพข้าราชการ กวีใช้คำถามเชิงวาทศิลป์คือคำว่า เมื่อไหร่ เป็นคำถามถึงเวลาแบบไม่ต้องการคำตอบเพื่อเชื่อมโยงสู่วาทกรรมคำสอน 4) คำสอนเกี่ยวกับธรรมชาติ คือ ความเป็นอยู่ร่วมกับธรรมชาติ ธรรมชาติทำให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ได้ และมนุษย์ควรเห็นคุณค่าของธรรมชาติ กวีใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ว่า ใคร เป็นคำถามที่ให้สำนึกถึงบุญคุณของข้าวซึ่งเป็นตัวแทนของธรรมชาติ

(2) กลวิธีการนำเสนอคำสอนโดยใช้คำแสดงทัศนภาวะมี 8 คำสอนดังนี้ คำสอนเกี่ยวกับความไม่ประมาท กวีใช้คำแสดงทัศนภาวะโดยใช้ มาลาการเตือนด้วยคำว่า “อย่า” คำสอนเกี่ยวกับหลักอิทธิบาท โดยคำแสดงทัศนภาวะโดยใช้ มาลาการสั่งด้วยคำว่า “อย่า...เป็นอันขาด” คำสอนเกี่ยวกับความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยใช้คำ

แสดงทัศนภาวะโดยใช้ มาลาการขอด้วยคำว่า“ขอให้ได้เป็น”“ขอเป็นข้า”“ขอรับอาสา” คำสอนเกี่ยวกับความขยันหมั่นเพียร โดยใช้คำแสดงทัศนภาวะโดยใช้ มาลาการเตือน ด้วยคำว่า “อย่า” คำสอนเกี่ยวกับความรู้จักประมาณ ใช้มาลาการสั่งโดยใช้คำว่า “อย่าไปอวด เป็นอันขาด”“จงจำไว้”และ“ต้อง” ใช้มาลาการเตือนโดยใช้คำว่า“อย่าทำ”และการใช้มาลาแนะนำ โดยใช้คำว่า“ไม่ควร” คำสอนเกี่ยวกับการแสดงความนับถือต่อบุพการีชน โดยใช้คำแสดงทัศนภาวะโดยใช้ มาลาการเตือน ด้วยคำว่า“จง” คำสอนเกี่ยวกับความเป็นหญิง โดยใช้คำแสดงทัศนภาวะโดยใช้ มาลาการขอ ด้วยคำว่า“ขอให้”และคำสอนเกี่ยวกับความรักชาติ ความจงรักภักดีต่อชาติเหมือนบิดมารดาของ โดยใช้คำแสดงทัศนภาวะโดยใช้ มาลาการเตือน ด้วยคำว่า “อย่า”

(3) กลวิธีการนำเสนอคำสอนโดยใช้ประโยคแสดงความสัมพันธ์แบบเงื่อนไขของกวีที่ยกมาข้างต้นพบว่า คำสอนที่ใช้ประโยคแสดงความสัมพันธ์แบบเงื่อนไขมี 6 คำสอน ดังนี้ คือ สอนเกี่ยวกับการละเว้นจากการประพฤติชั่ว โดยใช้ประโยคแสดงความสัมพันธ์แบบเงื่อนไขด้วยคำว่า “ถ้า” คำสอนเกี่ยวกับการให้ทาน โดยใช้ประโยคแสดงความสัมพันธ์แบบเงื่อนไขด้วยคำว่า “ถ้า” คำสอนเกี่ยวกับการไม่เบียดเบียนผู้อื่นที่ไม่มีทางสู้ในหลักอหิงสา โดยใช้ประโยคแสดงความสัมพันธ์แบบเงื่อนไขด้วยคำว่า “ถ้า” คำสอนเกี่ยวกับความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยใช้ประโยคแสดงความสัมพันธ์แบบเงื่อนไขด้วยคำว่า “แม้” คำสอนเกี่ยวกับการพูด โดยใช้ประโยคแสดงความสัมพันธ์แบบเงื่อนไขด้วยคำว่า “แม้” และคำสอนเกี่ยวกับความเป็นชาติไทย โดยใช้ประโยคแสดงความสัมพันธ์แบบเงื่อนไขด้วยคำว่า“แม้”

(4) กลวิธีการนำเสนอคำสอนโดยใช้เสียงที่หลากหลายของกวีที่ยกมาข้างต้นพบว่า วากรรมคำสอนที่ใช้เสียงที่หลากหลาย มี 1 คำสอนดังนี้ คือ 1) คำสอนเกี่ยวกับที่ใดมีรักที่นั่นมีทุกข์ กวีใช้เสียงที่หลากหลายด้วยคำว่า“แล้วว่า”และ“โอ้ว่า”

จากกลวิธีการนำเสนอคำสอนโดยใช้กลวิธีทางศัพท์ในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ข้างต้นนั้น มีดังตัวอย่างกลวิธีทางศัพท์ดังต่อไปนี้

คำสอนเกี่ยวกับความรักชาติ ความจงรักภักดีต่อชาติเหมือน บิดามารดาผู้ให้กำเนิดตนโดยกวีได้ใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ในการนำเสนอคำสอนเกี่ยวกับความรักชาติ ในเนื้อหาของเรื่องหัวใจชายหนุ่ม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ดังบทประพันธ์ที่ว่า

“ตั้งแต่จากกันมาแล้วฉันคิดถึง เพื่อนทุกวัน, จริงๆ นะไม่ได้แกล้งพูดเลย, และฉันออกนิกฤษยาเพื่อนพิลึกด้วย. นึกถึงตัวฉันเองที่มากอดอยู่ในที่อย่างไร, และพอประเสริฐตกลอยในที่อย่างไร จะไม่ให้ฉันริษยาอย่างไรได้ ? ส่วนฉันสิมากอดอยู่บนเรือซึ่งกำลังแล่นอยู่ในทะเลแดง, ร้อนแทบสิ้นสติ, และเดินห่างออกมาจากถิ่นที่เคยได้รับความสุขแลดูไปข้าง หน้าก็หวังได้แต่จะได้เห็นความคับแคบและอึดอัดใจ อย่าเข้าใจผิดว่าฉันไม่รักกรุงสยามหรือชาติไทย.

ชาติด้านเมืองของฉันทำไมฉันจะไม่รู้จัก ? แต่เป็นธรรมดาคนเราต้องมีความรักหลายอย่าง, เช่น รักพ่อแม่หรือญาติพี่น้องก็ติดกับการรัก ลูกรักเมียจริงไหม ? การรักเมืองไทยเปรียบเหมือนรักพ่อแม่, แต่การรักเมืองอังกฤษ เหมือนรักเมีย, แล้วก็เมื่อต้องจากเมืองอังกฤษมาเมืองไทยจะไม่ให้ฉันอาลัยได้หรือ ? คนเราที่ไม่เคยพ้นจากอกพ่อแม่ก็รู้สึกพอใจอยู่แล้วในการที่อยู่บ้านพ่อแม่, แต่พอได้เคยออกไปเห็นสิ่งงามๆ และพบคนอื่นๆ นอกบ้านแล้ว คงต้องรู้สึกว่า บ้านพ่อแม่เป็นที่คับแคบอัดอั้นอยู่ข้าง. ทั้งการคุยกับคนแก่หรืออย่างพ่อแม่ก็คงไม่ ออกรสเท่าคุยกับหนุ่มๆ สาวๆ, จริงไหม ?” (วรรณคดีวิจักษ์ ม.4, หัวใจชายหนุ่ม: 110)

จากบทประพันธ์ข้างต้นพบว่า มีคำถามเชิงวาทศิลป์อยู่หลายคำ ซึ่งกวีใช้เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดคำสอนเกี่ยวกับความรักชาติดังคำว่า “อย่าเข้าใจผิดว่าฉันไม่รักกรุงสยามหรือชาติไทย. ชาติด้านเมืองของฉันทำไมฉันจะไม่รู้จัก” เป็นคำถามเชิงวาทศิลป์ที่ไม่ต้องการคำตอบ แต่เป็นการเน้นย้ำความรู้สึกของกวี โดยกวีมีคำตอบอยู่ภายในใจของตน และคำตอบนั้นไขไปสู่การถ่ายทอดคำสอนเกี่ยวกับความรักชาติด้านเมืองซึ่งเป็นการนำเสนอคำสอนที่ผู้อ่านบางครั้งยอมรับการถ่ายทอดคำสอนแบบไม่รู้ตัว และยังมีคำถามเชิงวาทศิลป์ที่ว่า “แต่เป็นธรรมดาคนเราต้องมีความรักหลายอย่าง, เช่น รักพ่อแม่หรือญาติพี่น้อง ก็ติดกับการรัก ลูกรักเมียจริงไหม ? การรักเมืองไทยเปรียบเหมือนรักพ่อแม่, แต่การรักเมืองอังกฤษเหมือนรักเมีย, แล้วก็เมื่อต้องจากเมืองอังกฤษมาเมืองไทยจะไม่ให้ฉันอาลัยได้หรือ ?” เป็นคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ กล่าวคือจะตอบว่าจริง หรือ ไม่จริงก็ได้ และยังมีคำถามเชิงวาทศิลป์คือคำว่า “ได้หรือ” เป็นคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบเช่นเดียวกัน แต่ข้อความดังกล่าวนี้ กวีได้แทรกคำสอนเกี่ยวกับการให้รักชาติด้านเมืองของตนเหมือนรักพ่อแม่ เมื่อผู้อ่านได้อ่านถึงข้อความข้างต้นจะได้ข้อคิดถึงเรื่องความรักชาติและยอมรับคำสอนเกี่ยวกับความรักชาติในที่สุด

กลวิธีการนำเสนอคำสอนผ่านองค์ประกอบของวรรณคดี วรรณกรรมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 มีกลวิธีการนำเสนอดังต่อไปนี้

(1) แก่นเรื่องเป็นประเด็นสำคัญที่สุดที่ผู้เขียนต้องการเสนอแก่ผู้อ่าน แก่นเรื่องจะเกิดขึ้นต่อเนื่องตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง และที่สำคัญประการหนึ่งก็คือแก่นเรื่องเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงเรื่องทั้งหมดเข้าด้วยกัน เมื่อวิเคราะห์หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ทั้งหมดพบว่ามีการนำเสนอคำสอนโดยผ่านแก่นเรื่องแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ การนำเสนอโดยตรงของผู้เล่าเรื่อง และการนำเสนอผ่านธรรมชาติ

(2) ตัวละครในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 พบว่า กวีได้ใช้กลวิธีการนำเสนอตัวละครโดยใช้กลวิธีการสร้างตัวละครในการนำเสนอคำสอนประเภทต่าง ๆ มีตัวละคร

ดังนั้นคือ ตัวละครแบบสมจริงหรือตัวละครที่เป็นมนุษย์ ตัวละครแบบอุดมคติ ตัวละครแบบเหนือจริง และตัวละครแบบบุคลิกวัตหรือบุคลาธิษฐาน

(3) บทสนทนาในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 พบว่า กวีได้ใช้กลวิธีการนำเสนอคำสอนต่างๆ ผ่านการสนทนาของตัวละคร ซึ่งตัวละครนั้นจะสนทนาโดยแทรกคติธรรมคำสอนไว้ด้วย คือ การสนทนาแบบเจรจา บทสนทนาแบบรำพึงรำพัน บทสนทนาแบบแนะนำสั่งสอน ผู้วิจัยกล่าวกลวิธีการนำเสนอวาทกรรมคำสอนผ่านบทสนทนา

(4) หากในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 พบว่า กวีได้ใช้กลวิธีการนำเสนอคำสอนต่าง ๆ ผ่านฉาก ซึ่งฉากถือว่าเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดคำสอนได้ด้วย คือ ฉากหรือสถานที่สมจริง ฉากหรือสถานที่เสมือนจริง ฉากหรือสถานที่ในจินตนาการ

จากกลวิธีการนำเสนอคำสอนผ่านองค์ประกอบของวรรณคดี วรรณกรรมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ข้างต้นนั้น มีตัวอย่างขององค์ประกอบวรรณคดี วรรณกรรมดังต่อไปนี้

ตัวละครแบบเหนือจริงในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์นี้ปรากฏในวรรณกรรมประเภทนิยาย บทละคร นิทานประเภทต่างๆ รวมถึงรวมถึงนิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีเห็นนางผีเสื้อสมุทร โดยผ่านหลายตัวละคร ได้แก่ นางผีเสื้อสมุทร สินสมุทร รวมถึงพระโยคีถือว่าเป็นตัวละครแบบเหนือจริง เพราะพระโยคีเป็นผู้ที่มีวิชาอาคมซึ่งเป็นผู้วิเศษที่เหนือมนุษย์ทั่วไป กวีได้แทรกวาทกรรมคำสอนเกี่ยวกับความเมตตาของพระโยคีผ่านพฤติกรรมและบทสนทนาดังคำประพันธ์ที่ว่า

พระอภัยมณีเห็นผีเสื้อ

ยักษ์กระโจมโถมจับแทบอัจน

เข้าถึงที่ผีเสื้อก็ถึงด้วย

พอโยคีมีคาถาลงมายืน

พระอภัยมณีทรกับสินสมุทร

แล้วกราบกรานโยคีมีกำลัง

พระโยคีมีจิตคิดสงสาร

เราลงมากอยช่วยด้วยเมตตา

พระโยคีมีญาณว่าหลานรัก

อันยักษ์ผีเสื้อสมุทรพราย

เราลงเลขเสกทำไว้สำเร็จ

มันอยู่แต่ห่างห่างช่างเป็นไร

ความกลัวเหลือว้างคว้างอยู่กลางหน

พอเห็นคนอยู่ที่หาดवादครืน

กระชั้นฉวยผิดเลือกเกลือกเข้าตื่น

ผีเสื้อตื่นตัวสั่นขยับขึ้นยัง

ช่วยกันฉุดนางเงือกเลือกเข้าฝั่ง

แขกฝรั่งพรั่งพร้อมล้อมพุดจ่า

จึงว่าท่านหนีตายหมายมาหา

แต่กิจจาไม่กระจ่างยังคลางแคลง ฯลฯ

จงสำนักอยู่ให้สมอารมณ์หมาย

มาถูกทรายชายหาดก็ขาดใจ

ดังเชือกเพชรภูตปีศาจไม่อาจไถ่

ทำไม่ได้นัดดาเจ้าอย่างกลัว

(วรรณคดีวิจักษ์ ม.3, นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอนพระอภัยหนีหนีนางผีเสื้อสมุทร: 51)

จากคำประพันธ์ข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความมีกรุณาและความเมตตาของตัวละครแบบเหนือความจริงคือพระโยคี กวีได้ว่าทกธรรมคำสอนเกี่ยวกับหลักพรหมวิหารธรรม คือ ความกรุณาและเมตตา โดยกวีได้นำเสนอผ่านตัวละครแบบเหนือจริงคือ พระโยคีซึ่งเป็นผู้วิเศษมีคาถาอาคมสามารถไล่ นางผีเสื้อสมุทรด้วยทราย ดังคำที่ว่า “มาถูกทรายชายหาดก็ขาดใจ เราลงเลขเสกทำไว้สำเร็จ” แสดงให้เห็นว่าตัวละครคือพระโยคีมีคาถาสามารถเสกทรายให้เป็นอาวุธสำหรับประหารนางผีเสื้อสมุทรได้ อนึ่งกวีได้แทรกคำสอนเกี่ยวกับความกรุณาผ่านตัวละครเหนือจริงคือพระโยคีดังคำที่ว่า “พระโยคีมีจิตคิดสงสาร จึงว่าท่านหนีตายหมายมาหา” เป็นการปลูกฝังความกรุณาคือคิดจะช่วยเหนือคนอื่นผู้ได้รับความทุกข์ คือพระอภัยมณีหนีตายมา พระโยคีจึงช่วยให้พระอภัยมณีปลอดภัยคือให้ขึ้นมาอยู่ที่เกาะแก้วพิสดารเพื่อที่จะไม่ให้ นางผีเสื้อสมุทรขึ้นมาได้ ด้วยความเมตตาในพระอภัยมณื่อดังคำที่ว่า “เราลงมาคอยช่วยด้วยเมตตา” เป็นการปลูกฝังคำสอนเกี่ยวกับความเมตตาผ่านตัวละครเหนือความจริงคือพระโยคี

กลวิธีการนำเสนอที่กล่าวมาข้างต้นเหล่านั้น จะช่วยสนับสนุนให้การนำเสนอคำสอนในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์เห็นภาพชัดเจนยิ่งขึ้น รวมถึงสื่อความหมายถึงผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ จนเกิดการเข้าใจและเรียนรู้คำสอนนำมาซึ่งการปฏิบัติตาม เป็นไปตามจุดมุ่งหมาย ข้อที่ 1,2,4,5 ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่กำหนดไว้

อภิปรายผล

การศึกษากลวิธีการนำเสนอคำสอนที่ปรากฏในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นเครื่องมือที่ใช้ถ่ายทอดชุดความคิดที่เป็นคติเตือนใจในด้านต่างๆ โดยแนะนำถึงสิ่งที่ควรปฏิบัติตาม และไม่ควรปฏิบัติตาม ให้แก่นักเรียนสอดคล้องกับผลงานวิจัยพระสมบุรณ์ ชินวิโส (วิชัย) (2551) ที่ว่าวรรณคดีวิจักษ์ประเภทร้อยกรองแสดงให้เห็นคุณค่าของวรรณคดีในด้านต่าง ๆ อันประกอบไปด้วยคุณค่าทางอารมณ์ คุณค่าด้านคุณธรรม คุณค่าด้านพระพุทธศาสนา คุณค่าด้านสังคม คุณค่าด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี คุณค่าด้านการศึกษา คุณค่าแง่ชีวิตอันเป็นคติชีวิต และความงดงามของภาษา แตกต่างกับผลงานวิจัยของอำภาพร รินปัญญา (2561) ที่ว่าการใช้วจนภาษาคำสอนในเรื่องพระอภัยมณีมี 4 ด้าน หลักธรรมคำสอนในเรื่องของพระอภัยมณีมี 9 ประการ ส่วนกลวิธีการนำเสนอคำสอนที่ปรากฏในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์มี 2 กลวิธีหลัก ฉะนั้นการศึกษากลวิธีการนำเสนอคำสอนที่ปรากฏในหนังสือเรียนวรรณคดี

จักษ์ จึงเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่ง เป็นการศึกษาเพื่อทราบถึงกลวิธีที่เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดคำสอนที่ถูกแทรกอยู่ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์และกลวิธีทางการนำเสนอที่ผู้ประพันธ์นำมาใช้นั้นเป็นปัจจัยที่ช่วยในการถ่ายทอดคำสอนได้เป็นอย่างดี มีกลวิธีการนำเสนอโดยใช้กลวิธีการนำเสนอผ่านองค์ประกอบของวรรณคดีและวรรณกรรมและกลวิธีการนำเสนอโดยใช้กลวิธีทางศัพท์และศิลปะทางภาษาโดยใช้โวหารภาพพจน์ โดยคำนึงกลวิธีทางการนำเสนอที่มีความสอดคล้องกับเนื้อหาและช่วงชั้นของนักเรียนเป็นสำคัญ ให้เป็นไปตามความมุ่งหมายของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้การถ่ายทอดคำสอนนั้นเป็นไปได้อย่างเรียบร้อย เมื่อใช้กลวิธีนำเสนอต่างๆในการถ่ายทอดแล้ว นักเรียนไม่สามารถรู้ได้ถึงคำสอนที่ตนกำลังซึมซับอยู่ และจะตกอยู่ในคำสอนนั้นในที่สุด

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

คำที่ใช้สำหรับเป็นคติเตือนใจให้แก่สมาชิกระดับต่างๆ ในสังคม และเป็นคำที่ใช้สำหรับแนะนำสิ่งที่ควรกระทำ และไม่ควรกระทำ สั่งสอนให้รู้จักบาปบุญคุณโทษอันเกิดมาจากผลของการกระทำ เพื่อโน้มน้าว/สั่งสอนให้นักเรียนผู้ได้ศึกษาดั้วบทจากหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ ให้มีความตระหนักถึงคุณธรรมจริยธรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมด้านอื่นในสังคมอันเป็นวิถีทางแห่งความสุขของชีวิต หนังสือเรียนที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำขึ้น เพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอนรายวิชาพื้นฐาน กลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาภาษาไทย สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น-ปลาย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลวิธีที่ถูกเลือกใช้ในการถ่ายทอดคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ ซึ่งมีคำสอนประเภทต่างๆ ที่แฝงอยู่ด้วย เนื่องจากตัวบทแต่ละตัวบทผ่านการเลือกใช้ภาษาที่แฝงวัตถุประสงค์ หรือมีเจตนามุ่งหมายของการส่งสารสื่อไปยังนักเรียน โดยใช้การสื่อสารบางประการ ข้อความ ประเภทต่าง ๆ มักจะมีกลวิธีการนำเสนอที่แตกต่างกันไป

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *คู่มือการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- _____. (2553). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2553 (ฉบับที่ 3)*. กรุงเทพฯ: บริษัทสยามสปอร์ต ซินดิเคท จำกัด.

- นิยะดา เหล่าสุนทร. (2542). *วรรณกรรมคำสอน วรรณกรรมไทย*. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- บรรเทา กิตติศักดิ์. (2541). *การอ่านงานประพันธ์เฉพาะเรื่อง*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- พิเชษฐ แสงทอง. (2550). *วาทกรรมวรรณกรรม*. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สาทิต แทนบุญ. (2558). *วรรณกรรมคำสอนของสุนทรภู่ที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2562). *วรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1*. พิมพ์ครั้งที่ 12 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- _____. (2561). *วรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2*. พิมพ์ครั้งที่ 10 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- _____. (2561). *วรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3*. พิมพ์ครั้งที่ 10 กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- _____. (2561). *วรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4*. พิมพ์ครั้งที่ 11 กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- _____. (2561). *วรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6*. พิมพ์ครั้งที่ 10 กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

